

Bayerische Staatsbibliothek'te Pertevniyal Valide Sultan Vakfına Ait Arşiv Belgeleri*

Muhtin Eliaçık**

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun arşiv okyanusundan yurtdışına sıçramış milyonlarca vesika damlası bulunmaktadır. Yurtdışındaki Osmanlı arşiv belgelerinin ekseriyeti elçilik ve konsolosluk arşivlerinde olmakla beraber, Osmanlı 'nın idaresi altında kalmış ülkelerde de epeyce bir arşiv bakiyesi vardır. Yurtdışında olan Osmanlı arşiv belgelerinden cüzi bir miktarı da Almanya 'nın Münih şehrindeki Bayerische Staatsbibliothek 'te bulunmakta olup, burada aralarında vakıfla ilgili olanlarının da bulunduğu 150 civarında Osmanlı arşiv belgesi bulunmaktadır. Kadı sicilinden ferman ve berata, masraf defterinden şukkaya kadar her türden örnek bulunan bu arşiv vesikaları çok iyi korunmuştur. Aralarında vâlide sultan vakıflarına ait belgelerin de yer aldığı bu belgeler genellikle masraf ve muamele kayıtlarına ve Tanzimat sonrasına aittir. Bu makalede, bu belgelerden Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait olan iki ayrı defter incelenip tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Arşivi, vesika, Almanya, Münih, Pertevniyal Vâlide Sultan vakfı.

Archives of Pertevniyal Queen Mother in Bayerische Staatsbibliothek

Abstract

There are millions of drops of documents which were spread abroad from the archive ocean of the Ottoman Empire. The majority of the Ottoman archive documents found in the archives of foreign embassy and consulates, but had remained some others in the countries which were under Ottoman rule. Abroad, a trivial amount of the Ottoman archival documents are in Germany, Munich s Bayerische Staatsbibliothek where there are about 150 documents related with foundations. These Ottoman archive documents including Kadi edicts, declarations; letters of registration have been very well preserved. Among the documents belonging to the Queen Mother at the foundation where it usually costs and treatment records and documents are the property after the Tanzimat. In this article, these documents belong to the foundation of Pertevniyal the Queen Mother has been reviewed and will be introduced from two different books.

Key Words: Ottoman Archives, document, Germany, Munich, the foundation of Pertevniyal, the Queen Mother

* Bu makalenin konusu olan belgeler, 3-5 Kasım 2007'de düzenlenen V. Üsküdar Sempozyumu'nda bir bildiri ile duyurulmuş olup, burada ise bu belgeler Pertevniyal Vâlide Sultan vakfı nokta-i nazarından yeniden ele alınarak makale hâlinde hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Giriş

Üç kıtaya hükmetmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun arşiv hazinesinin yurt içindeki yüz milyondan fazla belge ve üç yüz seksen bine yakın defterinden başka yurtdışında da binlerce vesika mücevheratı bulunmaktadır. Hiç şüphesiz bu arşiv hazinesinin mevcudu sadece bunlardan ibaret değildir ve imha, yanma, çürüme, satılma, kaybolma vb. suretlerle binlerce arşiv cevherinin bu hazineden eksildiği de bir gerçektir. Bunca eksilmenin bu hazinenin zenginliğine bir darbe vurduğu açık olsa da, büyük boyutta bir zevale yol açtığı da söylenemez. Hatta yeni eklenen vesikaların eskilerini telafi ettiği bile iddia edilebilir. Üç kıtada yüzyıllarca çok geniş bir alanı yöneten bir devletin hafızası olan bu belgeler aynı zamanda uluslararası problemlere çözümler getiren ve tarihî, siyasî, hukukî vs. konularda mühim işlevler gören bir bereket kaynağıdır.

Libya-Tunus, Kuveyt-Katar, Suudi Arabistan-Yemen, Etiyopya-Eritre gibi birbirine komşu birçok ülkenin sınırlarıyla ilgili anlaşmazlıklarda Osmanlı arşivlerine başvurusu, birçok bilimsel çalışmada bu belgelerle önemli sonuçlara ulaşılması bu durumun bir göstergesidir. Osmanlı'nın elçilik veya konsoloslukta bulunan ülkelerde birçok arşiv belgesi bulunup bunlardan Roma seferatinde 1856-1923 yıllarına ait 112 defterden oluşan binlerce belge yurda getirilmiştir. Tahran ve Paris hariciye arşivi İstanbul'a taşınmış, Atina, Belgrad, Karadağ, Washington ve Viyana elçiliklerindeki Osmanlı belgeleri ile Cakarta'dan da binlerce belge gelmiştir. Şu ana kadar yurtdışından yaklaşık 3,5 milyona yakın arşiv malzemesinin getirildiği ve daha getirilmeyi bekleyen binlerce arşiv malzemesi bulunduğu görülmektedir (<http://www.zafersen.com>).

Yurtdışındaki Osmanlı belgelerinin ekseriyeti elçilik ve konsolosluk arşivlerinde yer almakla birlikte, geçmişte Osmanlı'nın idaresi altında kalmış ülkelerin arşiv ve kütüphanelerinde de epey bir arşiv malzemesinin bulunduğu bilinen bir gerçektir. Yurtdışındaki Osmanlı arşiv belgelerinden cüz'i bir miktar da Almanya'nın Münih şehrindeki Bayerische Staatsbibliothek (Bavyera Devlet Kütüphanesi)'te bulunmaktadır. Bu kütüphanede aralarında vakıfla ilgili olanların da yer aldığı 200'ye yakın Osmanlı arşiv belgesi mevcut olup bu belgeler, hem eskiden Osmanlı'nın hakim olduğu bir coğrafyada bulunmaması, hem de devletlerarası yazışmalara ait olmaması sebebiyle ilgi çekmekte ve kütüphaneye geliş şekli de düşündürücü bulunmaktadır.

Bu belgelerin, Bayerische Staatsbibliothek'e, satın alma, hediye veya buluntu yoluyla gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Aralarında kadı sicilinden ferman ve berata, masraf defterinden şukkaya kadar her türden belge örneği bulunan, Osmanlı'nın binlerce kilometre ötedeki bu yadigârları çok iyi korunup arşivlenmiş görünmektedir. Bu belgeler tasnif edildiğinde kadınlarca tutulmuş hüccet, temessük, mülknâme gibi belgelerin sayıca ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Aralarında vâlide sultan vakıflarına ait belgelerin de yer aldığı bu belgeler genellikle masraf ve muamele kayıtlarına ve Tanzimat sonrasına aittir.

Bu kütüphanede yaptığımız araştırmada, vakfa ait belgeleri değerlendirdikten sonra mufassal olan iki vakıf defterini bu makalenin konusu yapmış bulunuyoruz. Bu defterler Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait Üsküdar'da bulunan Paşalimanı un değirmeni ve beylik ambarların tamir masraflarına aittir; ve âlet-edevât, tamir masrafları ve özel isimleri ihtiva etmektedir. Burada önce, Osmanlı Devleti'nde vâlide sultan vakıfları, Paşalimanı vapur un değirmeni, beylik ambarları ve yurtdışındaki Osmanlı belgeleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Osmanlı Devleti'nde başta padişahlar olmak üzere vezirler, vâlide sultanlar ve diğer servet sahiplerince vakıf yoluyla cami, mescid, namazgâh, mektep, medrese, kütüphane, aşhane,

kervansaray, bedesten, çeşme, yol, köprü, kale, mesiregâh, deniz feneri, değirmen, sebil vs. birçok eser yaptırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 30000 vakıf belgesi içinde kadınların kurduğu 2309 vakıf tespit edilmiştir (Ataseven vd. 1999:18). 1546 tarihli İstanbul tahrir defterine göre ise 2517 vakfın 913'ü kadınlara aittir. Ayrıca İstanbul'da 1930'lu yıllarda mevcut ve tamamı Osmanlı döneminde yapılmış 491 çeşmenin 128'i kadınların kurduğu vakıflarca inşâ edilmiştir (Aydın 1996:144). Hanedana mensup vâlide sultanlar başta olmak üzere, kadınefendiler, hanım sultanlar, hasekiler vs. birçok kadın, başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde vakıf eserleri kurmuşlardır (Kayalı vd. 1990: 1-60, Bragner'den trc.). Çelebi Mehmed'in kızıdan Abdülmecid'in annesine kadar vâlide sultanların imar faaliyetlerine ve ayrıca hanım sultan vakıf eserlerine birçok örnek verilebilir (İyianlar, 1992:10-150). Ancak, son vâlide sultanlardan II. Mahmud'un eşi ve Abdülmecid'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan ile yine II. Mahmud'un eşi ve Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultan kurdukları birçok vakıf eseriyle daha bir öne çıkmaktadırlar. Ayrıca, hanedana mensup olmayan Osmanlı kadınlarınca da pek çok vakıf kurulmuştur (Yücel 1971:44-49; Gören, *Türk Kadını* 1/2:22-24).

Pertevniyal Vâlide Sultan

Aksaray'da kendi adını taşıyan cami yanındaki türbede medfun olan Pertevniyal Vâlide Sultan (ö.1883) İstanbul'un içinde ve dışında birçok vakıf eseri yaptırmış olup, bunlar için on iki vakfiye düzenletildiği bilinmektedir. Arşiv belgelerinde de temas edilen bu vakfiyelerde okutulacak mevlitler, fukaranın iâşe ve ibatesi, hayrata ait esaslar, öğrencilerin tedrisinde usul ve esaslar vs. bilgiler yer almaktadır.(BOA. *Y.MTV*: 146/54, 204/153, 168/8722, 262/162; *BEO*: 902/67644.)

Pertevniyal Valide Sultan, II. Mahmud'un eşi ve Abdülaziz'in de annesidir. Çerkezlerin Şapsıg etnik topluluğu içinde orta halli bir aileden geldiği sanılmaktadır ve hareme gelir gelmez, dikkati üzerine toplamış ve ikballer arasında yerini alarak ikinci ikbal olmuştur. 1829'da, 15 yaşlarında Abdülaziz'i doğurmuş ve böylece 5. kadın efendiliğe yükselmiştir. II. Mahmud 1839'da ölünce, 26 yaşında dul kalmış, 22 yıl sonra oğlu Abdülaziz padişah olunca da resmen "mehd-i ulyâ-yı saltanat" ve "vâlide sultan" olmuştur. Vâlide sultanların hayrat yaptırma geleneğine uyarak İstanbul'a sayısız eserler kazandırmış, Aksaray'da okul, kütüphane ve muvakkithane, Karagümrük'te Pertevniyal Kadın Meydan Çeşmesi, Eyüp'te defterdar iskelesi karşısında Pertevniyal Kadın Efendi Çeşmesi, Aksaray'da cami yaptırmış, yaptırdığı eserlerin korunması ve yaşatılması için de vakıflar kurmuştur. En büyük eseri şüphesiz ki, Aksaray'daki okul, cami, türbe ve sebil vs.den oluşan, içinde türbesinin de bulunduğu camidir. Pertevniyal Valide Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden ve ölümünden sonra, 7 yıl daha yaşamış, II. Abdülhamid'den saygı görmüş, eski görkemli yaşantısından uzaklaşarak kendini kimsesiz kız çocuklarını yetiştirmeye adanmıştır. Vakıflarının merkez yapısı Aksaray'da kendi adını taşıyan külliye olmuş ve diğer müesseseler bu cami ve külliye'den yayılıp genişlemiştir (Brill:1987; <http://www.pl1872.com>).

Pertevniyal Valide Sultan Aksaray'da kendi adını taşıyan cami kütüphanesine 1055 yazma ve basma kitap vakfetmiştir. Vakfına bağlı bulunan eser ve akarlar arasında: cami yanındaki Mahmudiye mektebi, İstanbul'un çeşitli yerlerinde çeşmeler, Tırhala sancağında çiftlikler, Yedikule, Eğrikapı, Topçular, Vidos karyesinde müstegillât, Narlu, Çekmece-i Sagîr (Küçük Çekmece) ve Kebîr (Büyük Çekmece), Çatalca ve Terkos kazalarında tarla ve çayır vs. yapılar bulunmaktadır. Bu makalede incelenen belgeler de bu vakfa gelir sağlayan mühim yapıların tamir masraflarına

aittir. Bilhassa, Paşalimanı değirmeninin vakıf için ne kadar önemli olduğu gelirlerinin korunması için defalarca kiraya verilmesi, tamiri, Avrupa'dan getirilen âlet-edevât için gümrük alınmaması vb. muamelelerden anlaşılmaktadır. Değirmenin muameleleriyle ilgili arşiv belgelerinin çokluğu da değirmenin önemine işaret eden bir başka husus olup bu belgelerde genellikle isticâr, deprem-yangından dolayı oluşan masraflar, âlet-edevât temini ve bunlardan gümrük alınmaması gibi konular bulunmaktadır.¹ Vakfın gelir-giderine ait defterlerde vakfın kethüdası El-Hac Mustafa, vekili Ahmed ve Kethüda Mehmed Rüstem'in mühürleri bulunmaktadır. (TS.MA.d: 4483/1-41)

600 yıl çok geniş bir coğrafyayı idare etmiş bir devletin sistematığının göstergeleri olan Osmanlı belgelerinin hatırı sayılır bir miktarı yurtdışında bulunmaktadır. Bu belgelerin yurtdışında kalış şekli ve yolu çeşitli sebeplere dayanmakta olup bunların başında elçilik ve konsolosluk arşivlerinden yurda nakledilememesi sayılabilir. Ayrıca, intikal, satın alma, hediye, koleksiyon oluşturma vb. sebeplerle de bu belgelerin yurtdışında bulunduğu görülmektedir. Sahaflar başta olmak üzere çeşitli kişilerde veya ailelerde Sultan Abdülaziz'in annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan Vakfı'na ait belgelerin de bulunduğu binlerce resmî evrakın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu evraklar yüksek fiyat istendiği için elde edilememiş ve yurtdışında da alıcısının çok olmasından dolayı yurtdışına götürülmeleri kolaylaşmıştır. Sahaflardan ya da ailelerden ele geçirilen evrakların yüksek fiyatlarla yabancılara satıldığı ve böylece birçok ülkede Osmanlı resmî belgelerinin kütüphane ve müzelerde sergilendiği görülmektedir.

Osmanlı arşiv belgelerinin yurtdışına çıkış kanalları, yerleri, sayıları ve değerleri hakkında çok daha ayrıntılı bilgiler sıralamak mümkündür. Bu makalenin konusu olan Pertevniyal Vakfı'yla ilgili belgeleri dikkate aldığımızda, değirmen inşâsını üstlenen yabancı yükleniciler veya bu çevre aracılığıyla belgelerin yurtdışına çıkmış olabileceği düşünülebilir. Kesin bir ifadeyle bulunmaması birlikte ve daha çok görüldüğü üzere diğer bir ihtimal de bu belgelerin Batılı müşterilerince İstanbul'da satın alınıp götürülmüş olmasıdır.

Münih'te Pertevniyal Vâlide Sultan Vakfına Ait Belgeler

Bu makalede incelenmekte olan ve Almanya'nın Münih kentindeki Bayerische Staatsbibliothek'te bulunan Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait belgeler yurtdışına çıkarılan belgelere tipik bir örnektir. Bugüne dek üzerinde çalışılmayan incelediğimiz belgeler, genellikle Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait belgelerin yer aldığı bir kutunun içinde bulunmaktadır. Bu belgelerin tasnifi henüz bitmediği için kütüphanenin mevcut kataloğuna aktarılmamıştır.² İnceleme-araştırma için gittiğimiz bu kütüphanede incelediğimiz bu belgelerin bulunduğu kutuda 33 adet belge bulunmakta ve büyük kısmı Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait bulunmaktadır. Belgeler,

Avrupa'dan getirilen âlet-edevâtın gümrük vergisinden muafiyet: 21 L 1306, 44/47 MV. 19 C 1309, 1189/6, 13 ŞD. 6 C 1318 1558/116776 BEO... Âlet-edevâtının muayenesi için görevlendirilecek kişiler: 24 N 1312 588/44066 BEO... Yeni kiracıya devir-teslim muamelesi: 6 L 1312 592/44384, 598/44808, 603/45161 BEO...13 S 1315 133/53 ŞD. 8 R 1318 108/10 Y. A. RES... Değirmenin Mösyö Kozmi'ye ihâlesi: 7 C 1318 109/9 Y. A. RES... Tamiri: 24 L 1315 18/1315/L-10 İ. EV. 2 ZA 1315 1097/82255. 14 B 318 142/74 ŞD. Müstecire müzâyedesiz temfiden ihalesi: 14 B 318 151/40 ŞD... Fümvar aletinın tatbikinden vazgeçilip sadece bacasının yükseltilmesi: 26 R 1330 111-1/2 DH.İD.

K. Hof und Staatsbibliothek in München, Verzeichniss Der Orientalischen Handschriften, Mit Ausschluss der Hebraeischen, Arabischen und Persischen München 1875.

vakfın Aksaray'daki mekteplerine devam eden öğrencileri, Tırhala sancağındaki çiftlikleri, Vidos karyesindeki müstegillâtı, Narlu, Çekmece-i Sagır ve Kebîr, Çatalca ve Terkos kazalarındaki tarla ve çayır vb. vakıf kayıtlarını içermektedir. İnceleyeceğimiz iki defterle birlikte, kutuda bulunan diğer belgeler numaralarıyla birlikte aşağıda sıralanmıştır.

517. Paşalimanı un değirmeninin âlet ve edevâtının ikmâli inşaatına dair defter.

518-520. Pertevniyal Vâlide Sultan'ın Aksaray'daki mekteplerine devam eden etfâle (çocuklara) dair.

521-525. Tırhala sancağında bulunan çiftliklerin 1286,1287,1292 seneleri muhasebesi.

526. Çekmece-i Sagır ve Kebîr, Çatalca, Terkos kazalarındaki tarla, çayır vs.'nin 1289 yılı geliri.

527. Matbah ve kılarının 1274 senesi masrafları.

528. Paşalimanı'nda bulunan beylik ambarların 1279 senesi masrafları.

531. Voyvoda çiftliğindeki zahire ambarının 1281 senesi defteri.

532. Rumeli eyâletine tâbi Prespe kazasında Kerman çiftliğinin 1280 senesi hâsılâtının defteri.

533. Berat'da bulunan 22 adet çiftliğin 1309 senesine ait hâsılâtın defteri.

534. Musakkafât mutasarrıflarına ait icmâl defteri.

535. Aksaray'daki Mahmudiye mektebi rüşdiye şubesindeki şâgirdânın esâmisine ait defter.

541. Tırhala'nın Tırnova kazasında arazi, kışlak vs.'nin defteri.

İki defterden birisi Üsküdar'da Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait, yanan Paşalimanı un değirmeninin Yunan tebaasından Nikforaki adlı müteahhide verilerek tamir edilip âlet-edevâtının temin edilmesini, diğeri ise yine Paşalimanı 'nda bulunan beylik ambarların masraflarını içermektedir. Önce, bu değirmene ait masraf defterinin dayandığı sözleşme ve konuyla ilgili Osmanlı Arşivlerinde yer alan belgeler üzerinde durulacaktır.

Paşalimanı Vapur Değirmeni Ve Beylik Ambarları

Pertevniyal Vâlide Sultan Vakfına ait değirmenin bulunduğu Paşalimanı, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Üsküdar'la Kuzguncuk arasında bir semtin adı olup eski adı Rumeli tarafından geçirilen öküzlerin Anadolu'ya götürülmek için Beşiktaş'tan kayıkla getirilmeleri sebebiyle Öküzlimanı idiye de daha sonra Piyalepaşa sahilsarayı yapıldıktan sonra bu mevkiye Paşalimanı adı verilmiştir. Paşalimanı'nda Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait arsa üzerine bir vapur değirmeni inşâ edildiği 25 Cemâziyelevvel 1280 (7 Kasım 1863) tarihli irâde-i seniyyeden ve Sadâret'ten Nâfia Nezâreti'ne 24 Rebîülâhîr 1281 (26 Eylül 1864) tarihinde yazılan cevabî bir yazıdan anlaşılmaktadır.(BOA, İ.DH: 517/35194 ; A. MKT. MHM: 313/4) Bu cevabî yazıda: "Pertevniyal Vâlide Sultân evkâfından Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan arsaya irâde-i seniyye ile inşâ edilen vapur değirmeni için istenen verginin istisnâî olarak alınmamasının uygun görülmediği" bildirilmiştir. Bu değirmen yangın

ve deprem sebebiyle gördüğü tamirlerin ve gerekli donanım eksikliği masraflarının karşılanması amacıyla defalarca müstecirler tarafından işletilmiştir.

Hicri 1306, 1315, 1318, 1322 ve 1326 tarihlerinde gördüğü tamirlere dair arşiv belgelerinde âlet-edevât ve tamir masrafları mufassal olarak gösterilmiştir. (Bkz. BOA. *İ. ŞD*: 94/5578; *İ.EV*: 18/1315/L-10; *Y. A.RES*: 108/10; *Y. A.RES*: 127/10; *İ. EV*: 48/ 1326/C-15) Makalemize konu olan 1306 (1888) tarihli belgede yangın sebebiyle oluşan masrafların karşılanması, 1315 (1897) tarihli belgede tamirat, 1318 (1900) tarihli belgede vals usûlüne dönüşüm masraflarının karşılanması, 1322 (1904) tarihli belgede değirmene ilave olunacak yer, 1326 (1908) tarihli belgede ise tamirat masrafları açıklanmakta ve müteahhitlere isticâr suretiyle verilme işlemi üzerinde durulmaktadır. Bu isticârlara vakfın değirmen masraflarını karşılayamamasından dolayı başvurulduğu görülmektedir. I. Dünya Savaşı zenginlerinden Sadık Bey'e ait Paşalimanı zahire ambarları yanında 24 taşlı bir harap un değirmeninin bulunması,³ 1926'da Paşalimanı değirmeninden un çalınması Paşalimanı değirmeninin yakın zamana dek varlığına işaret eden ayrıntılardır. (Bkz. BOA Cumhuriyet Arşivi, Sayı: 6/2435, Fon Kodu: 30..11.1.0, Yer No: 25.21..12)

Beylik zahire ambarları da yine Paşalimanı'nda bulunmakta, ancak defterde bu ambarların Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına aidiyeti açıkça belirtilmemektedir. Münih'te devlet kütüphanesinde bulunan bu defterin Evkâf Nezâreti'ne ait belgelerden oluşan kutuda yer alması, bu kutudaki belgelerin çoğunun Vâlide Sultan vakfına ait belgeler olması ve defterin içeriği bu defterin de Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına aidiyetine delil olabilir. Zaten beylik ambarların değirmenle ilişkili olduğu, değirmende öğütülecek buğday vs.nin buradan karşılanmasından ve yapılan diğer işlemlerden anlaşılmaktadır. Bu ambarların da sıkça tamir gördüğü yapılan masraflardan belli olmaktadır. İncelenen defterde bu masraflar, direk, tahta, dolap, kafaş, kiremit, tuğla, mismar, kürek, keser, kazma, kalbur, rençber sepeti, su fiçisi, kireç, nakliye ve hamaliye ücretleri vs. masraflardır. Defterde bu masrafların karşılığı yaklaşık 31000 guruştur. Ayrıca duvarcı, ırgadbaşı, rençber, tekneçi, lağımçı, kurşuncu, sıvacı, nakkaş vs. amele yevmiyelerine dair yedi haftalık masraf kayıtları vardır ve bu masraflar 17000 guruştur. Yapılan toplam masrafın 48000 guruşu bulduğu görülmektedir.

Paşalimanı Değirmenine Ait Osmanlı Arşivi'ndeki Belgeler'

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde "İ.ŞD 94/5578" numaralı dosyada bulunan belgelerle Münih'te bulunan defter birbirini tamamlayan bilgiler ihtiva etmektedir. Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde bir mukavelenâme ve üç yazışma bulunmaktadır. Önce mukavelenâmeyi ele almak istiyoruz.

Pertevniyal Vâlide Sultan vakfından, Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan vapur un değirmeni yangından dolayı işleyemez hale geldiğinden değirmenin inşâ ve ikmâli işine Yunan tebaasından müteahhit Mösyö Nikforaki talip olmuş ve bunun üzerine 21 Teşrîn-i Sâni 1304 (3 Aralık 1888) tarihinde Evkâf-ı Humâyûn İdâresi tarafından 12 maddelik bir mukâvelenâme hazırlanmıştır. Bu mukâvelenâme özetle şöyledir:

Baba Nakkaş Sokağı (yokuşu) Köşkleri, Üsküdar Belediyesi Kurumsal İnternet Portalı-Rehber Ayrıntısı.

Bu belgelerin çevirisi makalenin sonunda ek bölümünde verilmiştir.

Un vapur değirmeninin durumunu gösteren bir adet resimle müfredat defterinde yazılı makine, kazan ve toma tezgahıyla demirhane âletleri vs.'nin değirmen içinde kullanılmak üzere müste'cire teslim edileceği; son sistem üzere müstecirce kurulacak âlet-edevât vs. teferruat için belirlenen 5000 lira ve altı sene içindeki tamirata karşılık gelen 500 liranın aşılılamayacağı; âlet-edevâtın Avrupa'dan celbinde ve Dersaadet'çe tedarik mahallerine konulduğunda işbilirlerce kontrol edilip kabul edilebileceği ve inşaatın bitiminde de yine işbilirlerce ikinci kontrolden sonra âlet-edevâtın kabul edileceği, eksiklik olursa eksiğin müstecirce tamamlanacağı; inşaatın on ay içinde mutlaka bitirileceği, kiralama bedelinin karar tarihinden sonra on birinci aydan başlayacağı ve müstecir tamamlayamasa bile yine kirayı o günden itibaren ödemeye mecbur olacağı; eğer on aylık sürenin bitiminden önce müstecirce inşaat tatil edilirse inşaatın ve âlet-edevâtın bedelinin yarısının vakfa terk edilip, diğer yarısının da altı senenin bitiminde vakıfça müstecire verilmek üzere başkasıyla veya kendisiyle ikmal ettirileceği; kira süresinin altı sene olduğu ve kararlaştırılan aylık yüz lira kira bedelinin 4/3'ünün inşaat karşılık müstecir elinde kalacağı ve 4/1'inin her ay sonunda vakfa ödeneceği; müstecirin değirmende yapacağı inşaat ve koyacağı yeni âlet-edevâtı kendi adına sigortaya koymak istediği takdirde ücretinin kendince verileceği ve altı sene içinde veya sonunda bir yangın olursa müstecirin inşaat bedeli ve tamirat masrafları dışındaki alacağını vakıftan isteyemeyeceği, sigorta kumpanyasından alacağı bedelin yarısını vakfa vermek şartıyla mezun olacağı, sigorta kumpanyasından bir şey alamadığı takdirde de yanan eşyadan dolayı vakıftan hiçbir şey talep edemeyeceği; müstecirin mukavelenâmeyi başka bir kimseye devretmeye ve değirmenin âlet-edevâtıyla gelirlerini rehin veya başka bir suretle başkasına vermeye yetkili olmadığı, değirmene hariçten bir ortak alması gerektiğinde vakfa bilgi vermesi gerektiği; altı senelik sürenin bitiminde müstecirin değirmeni bütün âlet-edevâtıyla ve işler halde vakfa teslim edeceği; değirmenin önündeki sahilhânenin istendiği takdirde müstecire aylık üçer lira ücretle kiralanacağı; müstecirin bu şartların bütün hükümlerinin icrası için muteber bir kefil göstereceği şeklindedir.

Yukarıdaki mukavelenâme üzerine Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Mansûrîzâde es-Seyyid Mustafa tarafından 24 Teşrîn-i Sâni 1304 (6 Aralık 1888) tarihinde Şûrâ-yı Devlet'e bir takrir yazılmıştır. Bu yazıda; Pertevniyal Vâlîde Sultân evkâfının Üsküdar'da Paşalimanı'ndaki un (dakîk) vapur değirmeninin yangından dolayı yeniden inşâsının 5-6 bin lira sarfına bağlı olduğu ve böyle büyük sarfiyata da vakfın tahammülü olmadığından değirmenin yapılamadığı, vakfın bu değirmenden aylık 18 bin guruş kira bedeliyle sağladığı gelirin yok olduğu ve vakfın bu geliri geri alması için değirmenin elzem olan inşâsı için uygun şartlarla müteahhit araştırıldığı, Yunan Devleti tebaasından Mösyö Nikforaki'nin hazineye müracaat ederek bu işe talip olduğu, Bahriye Nezâreti'nce de onaylanan harita, resim ve kullanılacak âlet ve edevâtın cins ve türü ile binaların vasıflarını gösteren defterler gereğince bu değirmenin 5500 lira sarfiyla on ay içinde ikmâl edilerek on birinci aydan itibaren değirmen için vakfa aylık yüz lira kira bedeli verileceği, bunun 4/3'ünün inşâ masraflarına karşılık müteahhide terk edileceği ve 4/1'inin de aydan aya vakıfça alınacağı ve bu şekilde inşâ masraflarının altı sene içinde kira bedelinden alınarak sürenin bitiminde değirmenin vakfa teslim edileceğine dair olan 12 maddelik mukâvelenâme müsveddesinin teferruatıyla gönderildiği ifade edilmektedir.

Şûrâ-yı Devlet'e gelen bu takrir Dâhiliye dairesinde okunarak yedinci ve onuncu maddelerinde düzeltmeler yapılarak kabul edilip 3 Kânûn-ı Evvel 1304 (15 Aralık 1888)'de onay için Sadâret'e gönderilmiştir. Sadâret'e gelen yazı ise aynen benimsenerek 8 Kânûn-ı Evvel 1304 (20 Aralık 1888)

tarihinde Sadrazam Mehmed Kâmil tarafından saraya gönderilmiştir. Saraydan da 12 Kânûn-ı Evvel 1304 (24 Aralık 1888) tarihinde, vakfa herhangi bir zarar gelmemesi için sözleşmede her türlü sağlam kayıtların bulunmasına fevkalade dikkat edilmesi şartıyla izin çıkmıştır.

Üsküdar Paşalimanı'nda Un (Dakık) Vapur Değirmeni Âlet ve Edevâtının İkmâl-i İnşaatına Dair Defter

Münih'te söz konusu vakfa ait belgelerin bulunduğu kutuda yer alan defterde âlet-edevât ve masraf listesi bulunmaktadır. Vakfın Üsküdar Paşalimanı'nda bulunan vapur un değirmeninin yangından dolayı işleyemez hale gelmesi sebebiyle değirmenin inşâ ve ikmâli için gerekli âlet ve edevâtla masraflarına dair çıkarılan bu ayrıntılı listede âlet ve edevâtın isimleri, ebat ve fiyatları ve bazı özellikleri yer almaktadır. Defterin, bu işe talip olan Yunan tebaasından müteahhit Mösyo Nikforaki ile yapılan sözleşmeye dayalı olduğu ve Avrupa'dan getireceği âlet-edevât vesilesiyle bu defterin Münih'te bulunduğu da düşünülebilecek bir ayrıntıdır

Âlet-edevât listesine baktığımızda çoğunun Avrupa'dan getirilecek malzeme olduğu görülmektedir. Lavatör, aspiratör, depozito vidası, buğday nakleden vida, urıka silindiri, tezgahlar, saşur, çeşitli vidalar, soğutma lavatörü, sanraflı (merkez eleği), irmik temizleme âletleri, tramisyon ve kayış levâzımâtı, çeşitli makineler vs. âlet Avrupa'dan getirilmiştir. Zaten Avrupa'dan getirilecek âlet ve edevât için navul ve komisyon ve değirmene nakliye masrafının 522 Osmanlı lirası olması da masrafın büyüklüğüne işaret etmektedir.

Defterin sonunda geçen kayıttaki tarihlerde bir farklılık görülmektedir. Şöyle ki; mukâvelenâme Evkâf-ı Hümâyûn İdâresi tarafından 12 madde halinde 21 Teşrîn-i Sâni 1304 (3 Aralık 1888)'de hazırlanmıştır. Münih'teki defterde ise "İşbu defter fi 15 Kânûn-ı Sâni sene 1304 târihli mukâvelenâme-i resmîye merbût olmak üzere bi'l-imzâ teâtî olunmuşdur" denilmektedir. Bu durumda mukâvelenâmenin tarihi iki ay sonraya atılmış olmaktadır. Ayrıca defterdeki bu kaydın altında "aslına mutâbıkdır fi 4 Kânûn-ı Sâni sene 1305" denilerek bu tarihin de bir yıl sonra atıldığı görülmektedir. Bu durum, saraydan izin çıkması tarihiyle izah edilebilir. Buna göre değirmenin inşâ ve ikmâline dair izin saraydan 12 Kânûn-ı Evvel 1304'de çıkmış olup defterdeki mukâvelenâme tarihi bu tarihten bir ay sonra gözükmektedir. Aslına mutabık olduğuna dair olan tarih ise bu tarihten 13 ay sonradır. Bu durumda 21 Teşrîn-i Sâni 1304'de müsvedde yazılıp, resmî sözleşme ise irâdenin çıkmasından sonra hazırlanmış olabilir. Defter ise 13 ay sonra âlet-edevâtın Avrupa'dan temini işlemi bittiğinde imza ile teati olunmuş olmalıdır.

Değirmenin âlet ve edevâtının ikmâline dair defter yaklaşık 4 sayfa olup bir tablo halinde hazırlanmıştır. Bu tabloda 63 adet malzeme bulunmakta ve bunların toplam masrafı 4178 Osmanlı lirasına ulaşmaktadır. Vergi, yevmiye, nakliye masrafı 822 lira ve altı yıl içinde makine, kazan ve binaların tamirat masrafı da 500 lira olmak üzere toplam 1322 lira masrafla birlikte toplam maliyet 5500 Osmanlı lirasına ulaşmaktadır.

Pertevniyal Vâlîde Sultân Hazretlerinin Vakf-ı Şerifinden Üsküdar'da Paşalimanı'nda Kâin Dakîk (Un) Vapur Değirmeni Âlât ve Edevâtının İkmâl-i İnşaatına Dâir Defterdir⁵

Lirayı Osmânî Aded	Arzı		Tûlü		İrtifâ		Adedi	Nr	Mevâddı
	cm	m	cm	m	cm	m			
									Buğday Tathîrine Mahsûs Edevât
30	30	0	0	3	0	0	1	1	Kebîr lavatör
40	90	0	50	1	20	1	1	2	Sâatde 600 keyl tathîr eder toz aspiratör saşur
15	30	0	0	3	0	0	1	3	Taşların önünde buğday nâkili depozito vidası
30	30	0	0	3	0	0	1	4	Zikzak aspiratöre mûmted olur lavatör
54	90	0	50	1	20	1	1	5	Sâatde yüz elli keyl için zikzak aspiratörü saşur
15	30	0	0	3	0	0	1	6	Taş aspiratörlerine buğday nakili vida
150	45	2	50	3	50	1	3	7	Taş aspiratörleri saşur
15	30	0	0	3	0	0	1	8	Lavatöre buğday nakili vida
30	30	0	0	3	0	0	1	9	Kalbur destgâhına mûmted lavatör
94	0	1	80	2	50	1	1	10	Karamak için çifte silindirli kalbur destgâhı
130	93	0	0	0	49	2	2	11	Buğday toprağı tathîri için urıka silindiri
30	30	0	0	3	0	0	1	12	Furça destgâhlarına lavatör
43	93	0	0	2	0	1	1	13	Buğday furçası destgâhı
40	90	0	50	1	20	1	1	14	Buğday ayırıcı saşur
35	20	1	50	4	0	2	1	15	Buğday temizlemek için tel elek
15	30	0	0	3	0	0	1	16	Buğday toprağı karamak için taşa mûmted olur vida
50	20	1	0	0	0	0	1	17	Buğday toprağı karamak için çift taş
15	30	0	0	3	0	0	0	18	Temiz buğdayı anbara nakl için vida
									(Dakîk) Un İle İlgili Edevât
450	30	0	30	1	0	0	8	19	Çift taş ma'a-kapak
120	50	0	0	0	0	1	1	20	Pasbal otasında taşların üzerine mûmted olur aspiratör ya'ni nefeslik
15	35	0	0	12	0	0	1	21	Taşlara irmik nâkili vida
1416									Yekûn
26	30	0	0	3	0	0	1	21	Soğutmağa mahsûs harman için lavatör
39	70	0	50	2	0	0	1	22	Soğutmağa mahsûs harman için rato
39	20	1	50	4	0	2	1	23	Kaba kepek için elek
30	30	0	0	3	0	0	1	24	Elekler için lavatör

VAKIFLAR DERGİSİ

Lirayı									
Osmânî Aded	Arzı		Tûlü		İrtifâı		Adedi	Nr	Mevâddı
160	20	1	50	4	0	2	4	25	İpek elek
30	30	0	0	3	0	0		26	Santrafiğle lavatör
50	0		0	3	50	1		27	Santrafiğl ya'nî merkez eleği
100	0		70	2	20	2		28	İrmik şaşurı
30	30		0	3	0	0		29	İrmik taşlarından lavatör
50	0		0	3	50	1		30	İrmik toprağı eleği santrafiğl
50	0		70	2	20	2		31	İrmik tathîrine mahsûs âlet
65	0		30	1	70	1		32	İrmik karmak için hâdde
30	30		0	3	0	0		33	Santrafiğle lavatör
50	0		0	3	50	1		34	Tathîr makinesi santrafiğl
50	0		70	2	20	2		35	Silindirleri tathîr edici şaşur
30	30	0	0	3	0	0		36	Silindirlerden santrafiğle lavatör
50	0	1	0	3	50	1		37	Santrafiğl
80	0	0	0	0	0	0	2	38	Kepek ayırıcı furça
15	35	0	0	12	0	0	1	39	Harman vidası
									Tramisyon ve Kayış ve Levâzımât-ı Sâiresi
130	0	0	0	0	0	0	3	40	Buğday âletlerini çevirmek için tramisyon aded 3; birbirine rabt için pirinç yatak aded 14, pols aded 30
174	0	0	0	0	0	0	4	41	Dakîk âletlerini çevirmek için tramisyon aded 4; birbirine rabt için pirinç yatak aded 24, pols aded 36
2694									Yekûn
50									Buğday için taşros ağaç derûnı saç boru aded 40; yağdanlık aded 40; toprak için depo mahalli oda aded 4
220									Dakîk için taşros ağaç derûnı teneke boru aded 138; yağdanlık aded 80; dakîk ve temiz buğday için depo mahalli oda aded 12; pasbal odası aded 1
90									Buğdaya mahsûs edevât için çifte kayış aded 4; tek kayış ad. 20
155									Dakîke mahsûs edevât için çifte kayış aded 4; tek kayış aded 64
8									Buğday için araba aded 2; palanka terâzû aded 1
7									Dakîk için araba aded 2; palanka terâzû aded 2
30									Kazgana su vermek için saçdan ma'mûl sahrınc

Lira-yı Osmânî Aded	Arzı	Tûlü	İrtifâ	Adedi	Nr	Mevâddı
100				1		Her bir kata su vermek için demir borular ile beraber tulumba
100						Elekler için lâzım gelen ipek
15				1		Taşları kaldırmak için vidalı palanka
25						Yedi aded çarhlar için diş ağacı
220						Taşlar için mil, aded 12; pols, aded 12; kara potin, aded 12; pirinç yatak, aded 12; taşlar için kayış, aded 8
61				1		Değirmen derûnunda çuval için depo odası
100						Değirmen hâricinde arsaya müceddeden inşâ olunacak dakik deposu anbarı
150						Değirmen hâricinde arsaya müceddeden inşâ olunacak yazuhâne masârıfiyle mevcûd amele koğuşlarının ta'mîri
80						Bi'l-cümle âlât ve edevâtın boyası
5				40		Hammâllar için çuval
15				30		Hammâllar için semer
26						Taşçı için altı düzine çekiç
5				1		Kebîr kösele taşı
20						Taşçı için demir ve sâir müteaddid mıstar
2				50		Her katda derûnı su ile memlû onar aded su koğası
4178						Yekûn
300						Bi'l-cümle âlât ve edevâtın yerlerine vaz' u inşâsı için resm ve yevmiye masârıfi
522						Avrupadan celb olunacak âlât ve edevât için navul ve komisyon ve değirmene nakliye masârıfi
5000						Yekûn
500						Altı sene müddet zarfında mevcûd makine ve kazanların ve ebniyenin ta'mîrâtı masârıfi olmak üzere
5500						Cümle-i Yekûn

İşbu defter fî 15 Kânûn-ı Sâni sene 1304 târihli mukâvele-nâme-i resmîye merbut olmak üzere bi'l-izma teâtî olunmuştur. Aslına mutâbıkdır. Fî 4 Kânûn-ı Sâni sene 1305.

Üsküdar'da Paşalimanı'nda Beylik Ambarların Tamiri İçin Yapılan Masraflara Dair Defter⁶

Kütüphanede Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait incelenen ikinci defter, Paşalimanı'nda beylik anbarların tamiri ve masraflarına aittir. İçindeki belgelerin büyük kısmı Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait olan aynı kutuda bulunan bu defterde 1279 Safer ve Rebûlâhîr aylarında bu anbarların çeşitli masraflarına dair tutulan kayıtlar bulunmaktadır. Bu masraflar, direk, tahta, nakliye ücreti, dolap, kafaş, kiremit, tuğla, mısır, kürek, keser, kazma, kalbur, rençber sepeti, su fıçısı, kireç vs. bir çok malzemeye aittir. Bu masraflar yaklaşık 31000 guruştur. Ayrıca duvarcı, ırgad başı, rençber, tekneçi, lağımçı, kurşuncu, sıvacı, nakkaş vs. amele yevmiyelerine dair yedi haftalık masraf kayıtları vardır ve bu masraflar 17006 guruştur. Toplam masrafın 48000 guruşu bulunduğu görülmektedir.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, beylik ambarlarda zahire muhafaza edilmiş ve büyük ölçüde Paşalimanı un değirmeninde öğütülecek hubûbât buradan alınmıştır. Ancak, ambarların deprem, yangın ve diğer sebeplerle tıpkı değirmen gibi çok hasar gördüğü yapılan masraflarından anlaşılmaktadır. Bu defterin içeriği, tarihler, kayıt ve yazıyla ifade ve ibare benzerliği ve Paşalimanı değirmeniyle ilişkisi Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait olduğu ihtimalini öne çıkarmaktadır.

Üsküdar'da Paşalimanı'nda kâin Beylik Ambarların ta'mîri için vukû' bulan masarîfın defteridir

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Arnabatkaryesinden mubâya'a olunan yedi arşun mikraslık mişe direk	2182,5	45	
Mahall-i mezbûrdan mubâya'a olunan kebîr lata	1000	25	40
Mezkûr kerestenin mavna ücreti ve hamâliyesi	110		
İskeleden anbarlara nakliye	20		
Yekûn	3312,5	70	
Keresteciden mubâya'a olunan ayancık latası	560	40	14
Tek dolap	80	20	4
Çifte boyralık (<i>oluk borusu</i>)	275	50	5,5
Çatal zeytun tahtası	800	100	8
Çap kafaşu	600	100	6
Sal kalası beton	540	30	18
Mavna ücreti ve hamâliyesi			
Yekûn	7217,5	410	
İskeleden anbara mezkûr kerestenin nakliyesi	20		
Yekûn	7237,5		
<i>fî 27 safer sene 79.</i> Gideros latası	1000	100	10
Çatal zeytun	800	100	8
Çap kafaşu	600	100	6
Tek dolap	80	20	4
Hamâliye	20		
<i>fî gurre-i Ra 79</i>	8737,5		
Manastır kafaşu	482,5	300	1,5

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Nakliyesi	12		
Yekûn	9232		
Divarlar için kiremit		1000	180
Battal kebîr tuğla, mağazaların derûnlarına döşenmek için	2,5	1500	3750
Tuğlacı Hasan Ağa'dan çarşı tuğlası	0,5	500	250
Kerpiç tuğla ve hamâliyesi		100	40
Battal tuğla nakliyesi	200		30
Battal tuğla için maûne	80	2	160
Def'a battal tuğla	2,5	200	500
Çarşu tuğlası -pencereler ve mağaza kenarına-	5	180	900
Kağıdhâne'den Üsküdar'a maûne			80
Yekûn		5890	
Def'a kiremit		1050	160
Tuğla		100	40
Tahta mismarı (<i>mismar:büyük çivi</i>)	90	20	4,5
Zağra mismarı	67,5	15	4,5
Yeni kalıp mismarı	67,5	15	4,5
Karfice mismarı	120	20	6
Küfe ve hammâliyesi	4,5		
Yekûn	359,5	70	
Karfice mismarı	24	4	6
Kürek	25	5	5
Kurşun için tepeli ekser (<i>ekser:büyük çivi,enser</i>)	70	7	10
Kazma	5	1	5
Yekûn	475, 5	81	
Kalbur	10	1	
Rencber sepeti	25	5	5
Ihlamur deste	6	1	
Çapa maa sap ve kapu pey ipi	25		
	541, 5	81	
Karfice mismarı	12	2	6
Kebîr lobca ekseri	22,5	5	4,5
Su fıçısı maa halka	12		
Yekûn	588		
<i>fî 5 Rasene 79. Kütük</i>	37	9	
Kalbur	6	1	
Çamur için saman	15	60	
Reze (menteşe)	6	2	
Keten	30	15	
Raht ve düğme	47,5	20 çift	2
Yekûn	729, 5		
Karfice mismarı	156	26	6
Timur çenberli koğa		2	22,5
Kebîr ve sağır püştvan maa düğme (<i>püştvan:destek</i>)		22	
Yekûn	790		
Kapuların kilid ve miftahları ta'mîrine			56
Rendeciye verilen			75

VAKIFLAR DERGİSİ

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Kıtık (sıvanın içine katılan keten ve kendir lifleri)	30	15	2
Yekûn	1138, 5		
Abdesthâne taşı	30	1	
<i>13 Ra sene 79. Girmeye safha</i>	28		
Alçı	14		
Karfice	36	8	
Yağlı kireç	54	3	18
Yekûn	1300, 5		
Def'a Karfice maa hamaliye	90	19	4,5
Yarıcılara verilen	20		
Çıta	10	10	
Raht ve düğme takımı	40	15	
Kıtık	70	50	1,5
Karfice	18	4	4,5
Araba ücreti	40	20	
Yekûn	1588, 5		
<i>fî 18 Râ sene 79. Karfice</i>	45	10	4,5
Raht mismarı		400	6
Kıtık	1,30	50	88
Yağlı kireç	54	3	18
Rendeciye	20		
Camcıya	15		
Tenekeciye	20		
Suyolcuya	20		
Yekûn	1856, 5		
<i>fî 3 R sene 79. Yeni kalıp ekser</i>	21	3	7
Karfice	48	12	4
Cam siliciye	15		
Kalbur ve kürek	20		
Raht takımı	10	4	
Mermer kireç kil	10,5	7	1,5
Kıtık	26,5	17	
Tenekeciye ta'mîr ve cedid	30		
Çilingir kapu kilidi ve anbarların ta'mîri ve demir parmaklık	32		
Kapulara perde	30	2,5	12,5
Saman ve çanta ve süpürge ve ip ve reze ve horos	40		
Ocak taşı	60	6	10
Parmaklık için demir	20	10	2
Yekûn	2330		
<i>Fi 19 Safer sene 79. Umur yerinden gelen kireç</i>	996	83	12
Nakliyesi	20		
Yekûn	1016		
Def'a kireç	972	81	12
Def'a	1008	84	12
Def'a	948	79	12
Maûneden ihracı	60		
Yekûn	4004		

Masrafın Adı	Guruş	Aded	Fiyat
Def'a kireç	546	78	7
Nakliyesi	20		
Kireç	259	37	7
Kireç	160	21	
Yekûn	4989		
<i>Fî19 Safer sene 79.</i> Kum	336	42	8
İhrâcı için hamalda	42		
Yekûn	378		
<i>fî25 S. sene 79.</i> Def'a kum	360	45	8
İhrâcı için hamalda	45		
Yekûn	783		
Anbar-ı mezkûrların lâzım gelen mahallerinin ta'mîriyçün Hezârfen nâm kimesne ile kalfa Bedros ma'rifetiyle ve beyefendilerimiz hazretlerinin emriyle merkûm hüsn-i rızâsıyla ikide beş yüz guruşa pazarlık olunarak bir kıt'a sened dahi vermiş olduğunu mübeyyin kayd olunmuştur. Fî 27 S. 1279. 500 guruş, ale'l-hisâb verilen fî 27 S. 1279. 1000 fî gurre-i RA sene 79			
<i>Fî20 S. 79</i> Cedîd kurşun.	761		
<i>fî20 S. 79</i> Cedîd kurşun	1884		
3 Ra 79. Konakdan giden	1300	65	20
8 Ra 79. Atik Ali Paşa'da kurşuncudan giden	900	45	20
Sögündü kurşunlar giderken hammâliyye ve kayık	60		
Gelürken iskeleye ve Üsküdar'a hammâliyye ve kayık	180		
Def'a cedîd kurşun elvâh	500		
Konakdan selh-i RA 79. Kurşunların fazlası için kayık	25	4	
Kurşuncudan	48		
1040(döküldükde 40 okka noxsân). Müsta'mel hurda kurşun. 26 S. 79			
Tel kafeslerin ta'mîri için ale'l-hisâb olarak marangoza verilen	500		
Mukaddema verilen- def'a verilen 9 Ra 79	300		
Anbarların verâsında divarlar için mubayaa olunan taş:hükmü nısf	500		
Def'a divarlar için taş, hükmü nısf.		1000	
Muhafaza divarlarının üzerine kapaklık taş	600	300	2
Kapaklık taşlar için maüne ve hammâliyye	60		
Def'a alınan kapak taş. 15 Ra 79	200	100	2
Maüne ücreti	20		
Def'a kapak taş	245	148	1,6
Tuğla verîdine horasan		400	
Bekçi mahallinin boyası için olunan yevmiye:üstüpeç	750	3	250
Def'a kaba üstüpeç	40	40	
Yağlı boya	400	5 fiçî	80
Revgan-ı nefî	720	24	30
Revgan-ı bezir	390	13	30
Kaba üstüpeç	2275		
Tarih taşlarının boyası	2355	80	
Aşı boyası gr.10/ siyah boya 5 gr./ def'a aşî boyası 48 gr./ tutkal 30 gr./ boyalar için kayık ücreti 12 gr./ revgan-ı nefî 120 guruş/ revgan-ı bezîr maa hammâliyye 120 guruş	2640		Toplam 31000 guruş

VAKIFLAR DERGİSİ

1. haftanın amele yevmiyesi fi 18 S. ilâ 21 S 79	Guruş	Eyyâm (Gün Sayısı)	Fiyat
Bedros kalfanın	120	3	40
Duvarcıların	132	6	22
Dülgerân	150	6	25
Lağımcı	40	2	20
Rençberân	156	13	12
Irgad başı	45	3	15
Toplam	643		

2. haftanın amele yevmiyesi fi 22 S. 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	240	6	40
Duvarcıyan	528	24	22
Dülgerân	850	34	25
Lağımcıyan	210	14	15
Rençberân	612	51	12
Irgad başı	90	6	15
Taşcıyân	40	2	20
Kurşuncuyân	625	25	25
Toplam	3195		

3. haftanın amele yevmiyesi fi 29 S. 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	200	5	40
Duvarcıyan	770	35	22
Dülgerân	1200	48	25
Lağımcıyan	360	24	15
Irgad başı	105	7	15
Toplam	2635		
Rençberân	744	62	12
Kurşuncuyân	300	12	25
Merkeb-i katır 6 aded	160	4	40
Tekneciyan	180	18	10
Toplam	4019		

4. haftanın amele yevmiyesi fi 13 Ra 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	150	6	25
Duvarcıyan	764	56	14
Dülgerân	864	54	16
Lağımcıyan	16	22	8
Irgad başı	70	7	10
Taşcıyân	56	4	14
Rençberân	623	89	7
Kurşuncuyân	72	4	18
Nakkâşân	210	15	14
Tekneciyan	138	23	6
Toplam	2983		

SAM 33

5.haftanın amele yevmiyesi fi 18 Ra 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	125	5	25
Duvarcıyan	714	51	14
Dülgerân	304	19	16
Lağımçıyan	24	3	8
Irgad başı	70	7	10
Sıvacıyân	120	8	15
Rençberân	532	76	7
Kurşuncuyân	72	4	18
Nakkâşân	112	8	14
Tekneciyan	126	21	6
Toplam		2199	

6.haftanın amele yevmiyesi fi 25 Ra 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	150	6	25
Duvarcıyan	910	65	14
Dülgerân	320	20	16
Irgad başı	70	7	10
Sıvacıyân	84	6	14
Rençberân	623	89	7
Togramacıyân	96	6	16
Nakkâşân	126	9	14
Tekneciyan	186	31	6
Toplam		2565	

7.haftanın amele yevmiyesi fi 3 Rebü's-sânî 79	Guruş	Eyyâm	Fiyat
Bedros kalfanın	150	6	25
Duvarcıyan	336	24	14
Dülgerân	128	8	16
Irgad başı	90	9	10
Sıvacıyân	84	6	14
Rençberân	266	38	7
Togramacıyân	48	3	16
Nakkâşân	238	17	14
Tekneciyan	35	5	7
Kurşuncuyân	36	2	16
Toplam		1402	
Toplam: 17006 guruş+ 3100= GENEL TOPLAM: 48006 guruş			

EKLER

Osmanlı Arşivi'nde Paşalimanı Değirmenine Ait Münih'teki Defterle İlişkili Belgeler

(BOA, *İrade-Şûrâ-yı Devlet (İ.ŞD)*: 94/5578)

1.

Cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân tâbe serâhu hazretleri evkâf-ı ş erifesinden Üsküdar 'da Paşalimanı 'nda vâki olup mukaddemâ muhterik olan dakîk vapur değirmeninin inşâ ve ikmâli için teâtî olunacak mukâvele-nâme ş erâiti müsveddesidir

Birinci madde- Cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân tâbe serâhu hazretleri vakf-ı celîlinden Paşalimanı'nda vâki' olup mukaddemâ muhterik olan icâre-i vâhidelü dakîk vapur değirmeni hâl-i hâzırını mübeyyin merbût bir kıt'a resmile müfredât defterinde muharrer mevcûd iki makine ve üç kazgan ve torno destgâhı ve temürhâne âlâtı ve sâire değirmen dâhilinde isti'mâl olunmak üzere müste'cire devr ve teslîm olunacaktır.

İkinci madde- Diger musaddak resm ve inşâât harîtasıyla eşkâlini câmi müfredât defteri müciblerince son sistemden olmak üzere müste'cir tarafından vaz' u inşâ olunacak âlât ve edevât-ı lâzime ve teferruât-ı sâire için keşf ü tahmîn olunan beş bin lira ve altı sene müddet zarfında cüz'î ve küllî ta'mîrâta mukâbil ta'yîn ve hasr u kasr edilen, beş yüz lirayı tecâvüz etmeyecek ve ider ise vakfı tarafından ziyâdesi kabûl olunmayacaktır.

Üçüncü madde- Âlât ve edevât-ı mezkûre gerek Avrupa'dan celb ve gerek Dersaâdetçe tedârük mahallerine vaz' olunacağı esnâda erbâb-ı vukûf taraflarından bi'l-mu'âyene defter ve harîtaya muvâfık bulunup bulunmadığı anlaşılacak ana göre kabûl veyâ redd olunacaktır.

Dördüncü madde- İnşââtın hîn-i hitâmında erbâb-ı fenn ve ehl-i vukûf ma'rifetleriyle keşf-i sâni icrâ ve vaz' olunan âlât ve edevât bi'l-mu'âyene keşf-i evvel defterine tatbîk olunarak her vechile mutâbık görüldüğü hâlde kabûl olunacak ve noksân görüldüğü takdîrde noksânını müste'cir ikmâl etdirecek ve noksân olmayup da ancak keşf defterinde muharrer âlât ve edevâtın cins ve numero ve eşkâline muvâfık olmayanların keşf defterine tatbîken tebdîline müteahhid tarafından muvâfakat olunmadığı veyâ lüzûm görünmediği hâlde bu makûle âlât ve edevâtın kıymet ve masârıfı sâlifü'l-beyân erbâb-ı fenn ve ehl-i vukûf tarafından takdîr olunacak fiyatla kabûl olunup ana göre mahsûbu icrâ olunacaktır.

Beşinci madde- İnşâât târîh-i karârdan on mâh zarfında be-heme-hâl ikmâl edilecek ve bedel-i icâr târîh-i karârdan sonra on birinci ay ibtidâsından i'tibar olunacak ve şâyed müste'cir ikmâl idemezse bile yine icârı o günden i'tibâren tediyeye mecbûr olacaktır.

Altıncı madde- İşbu on mâh müddet inkızâsından evvel her sûretle olur ise olsun müste'cir tarafından ta'tîl-i inşâât olunacak olur ise vukû bulan inşâât ve menkûl ve gayr-i menkûl âlât ve edevâtın erbâb-ı fenn ma'rifetleriyle tahmîn olunan bedelâtının nisfî vakfa terk olunup nisf-ı digerinin esmânı altı sene müddet hitâmında taraf-ı vakfdan müste'cire i'tâ olunmak üzere vakf ister ise tahmîn gününden i'tibâren âharile bi'l-mukâvele veyâhûd kendü tarafından ikmâl etdirilecektir.

Yedinci madde- Müddet-i îcâr altı sene ta'yîn olunup takarrür eden şehri yüz lira bedel-i îcârın üç rub'ı inşâata karşuluk müste'cir yedinde kalacak ve bir rub'ı be-her şehri gâyesinde Osmanlı lirası yüz guruşa olarak taraf-ı vakfa îfâ edilecektir.

Sekizinci madde- Müste'cir değirmende ber-minvâl-i muharrer icrâ edeceği inşâat ve vaz' eyleyeceği âlât ve edevât-ı cedîdeyi kendü nâmına olarak sigortaya vaz' etmek istediği takdîrde ücreti kendü tarafından verilecek ve ma'âzallâhi te'âlâ zikr olunan altı sene zarfında veyâ nihâyetinde bir kazâ zuhûr idüp de muhterik olur ise müste'cir kazâ vukû'ı gününe kadar işleyen kiradan tevkifle inşâat bedelâtına ve ta'mîrât masârifine mahsûbunu icrâ etmiş olduğu akçadan mâadâ mütebâkî alacağını vakf-ı müşârün-ileyhâdan talep ve iddiâyâ salâhiyeti olamayup sigorta kumpanyasından alacağı bedelin nısfını cânib-i vakfa vermek şartıyla me'zûn olacak ve Hudâ ne-kerde öyle bir kazâ zuhûr idüp de sigorta kumpanyasından müste'cir bir şey alamadığı takdîrde muhterik olan eşyâdan tolayı cânib-i vakfdan hiçbir nâm ve vesîle ile bir şey talep itmeğe salâhiyeti olamayacaktır.

Dokuzuncu madde- Müste'cir işbu mukâvelenâmeyi âhar bir kimseye hiçbir vechle devr ve havâle etmege ve değirmen-i mezkûrun küllî ve cüz'î âlât ve edevâtını ve vâridât ve menâfini rehn veyâ sâir sûretle âhar bir kimseye terk ve i'tâ eylemeğe bir gûne hak ve salâhiyeti olamayacak ve değirmene hâricden bir şerik almak iktizâ eylediği hâlde cânib-i vakfa ma'lûmât i'tâsıyla kabûlü câiz olacaktır.

Onuncu madde- Altı sene müddet hitâmında müste'cir değirmeni kâffe-i âlât ve edevât ve hey'et-i mecmûasıyla ve işler hâlinde bilâ-i'tirâz derhâl cânib-i vakfa teslîm edecektir.

On birinci madde- Değirmenin pîşgâhında kâin sâhilhâneyi müste'cire istediği hâlde şehriye üçer lira ücretle îcâr olunacaktır.

On ikinci madde- Müste'cir işbu şerâitin kâffe-i ahkâmını icrâyâ mu'teber bir kefil irâe edecektir.

Fî 21 Teşrîn-i Sâni sene 304

EVKÂF-I HÜMÂYÛN İDARESİ

2.

Cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân Hazretleri evkâf-ı şerîfesinin icâre-i vâhideli akârâtından Üsküdar'da Paşalimanında vâki dakîk vapur değirmeni mukaddemâ muhterik olarak değirmenin müceddeden inşâsı beş altı bin lira sarfına mütevakkıf olmasına ve böyle külliyyetli sarfiyâta vakf-ı müşârün-ileyhânın tahammülü olmamasına mebnî mezkûr değirmen şimdîye kadar yapılamamış ve be-vesîle vakfın işbu değirmenden şehri on sekiz bin guruş bedel-i îcâr ahzıyla edegeldiği istifâde mahv ve munkatı' olmuş olduğundan vakfın iâde-i istifâde-i sâbıkası zımında mezkûr değirmenin ehem ü elzem olan inşâsıçün münâsib şerâit ile müteahhid araşdırıldığı i'lân olunması üzerine Yunan Devleti tebeasından Mösyö Nikforaki cânib-i hazîneye mürâcaat ve arz-ı talep ü rağbet itmekle ol bâbda tanzîm ve Bahriyye Nezâret-i Celîlesince de tasdik olunan harîta ve resm ve isti'mâl olunacak âlât ve edevâtın ecnâs u envâi ile ebniyenin evsâf u eşkâlini mübeyyin

Bu maddeden sonra üzeri çizilip iptal edilmiş olan: "ve hitâm-ı müddet-i konturatoda müste'cirin ay-be-ay nezdinde tevkîf eylediği mebâliğin yekûnu her kaç guruşa bâliğ olur ise olsun keşf-i sâniye ta'ayyün ve tahakkuk eden sarfiyâtıyla karşılaştıırılarak fazlası olur ise müste'cir tamamen derhâl vakfa redd edecek ve vakfdan alacağı tahakkuk eder ise vakf tarafından tamâmen îfâ edilecektir" şeklinde bir cümle vardır.

deFTERler mucibince mezkûr değİrmeni beş bin beş yüz lira sarfıyla nihayet on mah zarfında inşâ ve ikmâl etmek ve emr-i inşâ ikmâl olunsun olunmasun on birinci aydan i'tibaren değİrmen için cânib-i vakfa şehri yüz lira bedel-i icâr takdîriyle bunun üç rub'ı masârif-ı inşâiyyeye mukâbil müteahhide terk ve diger bir rub'ı mâh-be-mâh Osmanlı lirası yüz gurus hisâbıyla taraf-ı vakfdan ahz olunmak ve bu suretle masârif-ı inşâiyyeyi altı sene zarfında bedel-i icârdan bi'l-istifâ hitam-ı müddetde değİrmeni cânib-i vakfa terk ve teslim etmek üzere değİrmenin müceddeden emr-i inşâsı sûreti kararlaştırılıp bu karârdan nükûl etmeyeceğine ve şâyed ederse iki yüz lira tazmînât i'tâ edeceğine dâir mukâvelât muharrirliğinden musaddak bir de kefâlet senedi i'tâ eylemiş ve bu sûret menâfi-i vakfı müstelzim bulunmuş idüğünden şerâit-i ma'rûza esâsı üzerine mübtenî olarak on iki maddeyi hâvî tanzîm olunan mukâvele-nâme müsveddesinin maa-teferruât leffiyile keyfiyetin huzûr-ı sâmi-i sadâret-penâhilerinden istizânı Meclis-i İdâre-i Evkâfdan ifâde ve evrâk-ı merkûme leffen takdîm ve firistâde kılınmağla ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. *fi 3 Rebîü 'l-âhir sene 306 ve fi 24 Teşrin-i Sâni sene 304.*

Nâzır-ı Evkâf-ı Humâyûn Mansûrîzâde Esseyid Mustafa

3.

Evkâf-ı Humâyûn Nezâret-i Celîlesinin Şûrâ-yı Devlete havâle buyurulan işbu takrîri Dâhiliye dâiresinde lede'l-kırâe meâlinde cennet-mekân Pertevniyal Vâlide Sultân Hazretleri evkâf-ı şerîfesinin icâre-i vâhideli akârâtından Üskûdar'da Paşalimanında vâki olup mukaddemâ muhterik olan dakîk vapur değİrmeninin inşâsı için iktizâ eden beş altı bin altunun sarfına vakfın tahammülü olmamasından ve bu cihetle bedel-i icârdan vakfın istifâdesi munkatı olmasından naşî mezkûr değİrmenin şerâit-i münâsibe ile inşâsına müteahhid araşdırıldığı i'lân olunması üzerine Yunan Devleti tebeasından Mösyö Nikforaki cânib-i hazîneye mürâcaat ederek ol bâbda tanzîm ve Bahriyye Nezâret-i Celîlesince de tasdîk olunan harîta ve resm ve isti'mâl olunacak âlât ve edevâtın ecnâs u envânını mübeyyin defâtir mucibince mezkûr değİrmeni beş bin beş yüz altun sarfıyla nihâyet on mah zarfında inşâ ve ikmâl etmek ve emr-i inşâ ikmâl olunsun olunmasun on birinci aydan i'tibaren bedel-i icâr olarak cânib-i vakfa şehri takdîr olunacak yüz altunun terk olunacak üç rub'ından altı sene zarfında masârif-ı inşâiyye bi'l-istifâ hitam-ı müddetde değİrmeni cânib-i vakfa terk etmek şartı ve şerâit-i sâire ile müceddeden inşâsı kararlaştırılmış olduğu beyânıyla icrâ-yı iktizâsı istizân ve tanzîm olunan mukâvele-nâme müsveddesiyle keşf ve eşyâ defterleri ve kefâlet senedi ve resm ve harîta irsâl olunmuş ve sûret-i iş'âr vakfın menâfiini müstelzim olacağı cihetle esâsen muvâfık-ı maslahat görünmüş olup fakat sâlifü'z-zikr mukâvele-nâmenin yedinci maddesinde "Müddet-i icâr altı sene ta'yîn olup takarrür iden şehri yüz altun bedel-i icârın rub'ı inşââta karşuluk olarak müste'cir yedinde kalacak ve bir rub'ı be-her şehir gâyetinde Osmanlı altını yüz gurusu olarak taraf-ı vakfa ifâ edilecek ve hitam-ı müddet-i konturatoda müste'cirin ay-be-ay nezdinde tevkîf eylediği mebâliğin yekûnı her kaç gurusu bâliğ olur ise olsun keşf-i sânide taayyün ve tahakkuk eden sarfiyâtıyla karşılaştırılarak fazlası olur ise müste'cir tamâmen derhâl vakfa redd edecek ve vakfdan alacağı tahakkuk eder ise vakf tarafından tamâmen ifâ edilecektir" diyü gösteriliyor ise de müddet-i icâr muayyen ve müste'cirin vereceği bedel ile mikdâr-ı masârif maktû olduğu cihetle beyân olunan şarta hâcet olmadığından maddede-i mezkûrenin fıkra-i ahîresi tayy bulunduğu gibi onuncu maddede "Altı sene müddet hitâmında müste'cir matlûbunu kâmilen istifâ eylediği hâlde" denilmiş olup ancak mezkûr altı sene zarfında müste'cirin matlûbunu kâmilen ahz edeceği

mukarrer olmasıyla bu kayda dahi lüzûm görülemediğinden işbu fıkra dahi tayy olunarak mezkûr mukâvele-nâme ile defâtir ve sened ve resm ve harîta leffen takdîm kılındı.Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fî 11 Rebîü'l-âhir sene 306 ve fî 3 Kânûn-ı Evvel sene 304.

ŞÛRÂ-YI DEVLET *(bu belgede 14 üyeden sekizinin mührü bulunmaktadır)*

4.

Devletlü Efendim Hazretleri

Evkâf-ı Humâyûn Nezâret-i Celîlesinin Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye dâiresinden bi't-tezyîl melfûfâtıyla arz u takdîm kılınan takrîri meâlinden müstebân olduğu üzere cennet-mekân Pertevniyal Vâlide sultân Hazretleri evkâf-ı şerîfesinin icâre-i vâhidelü akârâtından Üsküdar'da Paşalimanı'nda olup mukaddemâ muhterik olan dakîk vapur değirmeninin inşâsına muktezî beş altı bin altunun sarfına vakfın tahammülü olmamasından ve bu cihetle bedel-i icârdan vakfın istifâdesi munkatı olmasından naşî mezbûr değirmenin inşâsıyçün tâlib taharrî olunarak ol bâbda tanzîm olunan harîta ve resmi mûcibince beş bin beş yüz altun sarfıyla on mâh zarfında inşâ ve ikmâl edilmek ve on birinci aydan i'tibâren değirmen için cânib-i vakfa şehri yüz lira bedel-i icâr takdîriyle bunun üç rub'ı masârîf-ı inşâiyyeye mukâbil müteahhide terk ve diger bir rub'ı taraf-ı vakfdan ahz olunmak ve bu sûretle masârîf-ı inşâiyyeyi altı sene zarfında bedel-i icârdan bi'l-istifâ hitam-ı müddetde değirmen cânib-i vakfa terk ve teslim kılınmak şartıyla Yunan Devleti tebaasından Mösyö Nikforaki ile tanzîm olunan mukâvele-nâme müsveddesinin müteferriâtıyla gönderildiği beyânıyla icrâ-yı icâbı zımnında taleb-i me'zûniyyet olunmuş ve sûret-i muharrere şûrâ-yı mezkûrca dahi tensîb bulunduğu misillü müsvedde-i mezkûre üzerine lâzım gelen ta'dîlât dahi icrâ kılınmış olmağla mûcibince ifâ-yı muktezâsı husûsunda her ne vechle irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müteallik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfi infâz olunacağı beyânıyla tezkere-i senâverî terkîm kılındı efendim. Fî 16 Rebî'ü'l-âhir sene 306 ve fî 8 Kânûn-ı Evvel sene 304

Sadr-ı a'zam Mehmed Kâmil

Ma 'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olan işbu tezkere-i sâmiyye-i sadâret-penâhilerimelfûfâtıyla manzûr-ı âli olmuş ve vakfa bir gûne zarar ve ziyân terettüb itmek için mukâvele-nâmenin her dürlü kuyûd-ı lâzimeyi câmi olmasına fevka 'l-âde i 'tinâ ve dikkat olmak şartıyla ber-vech-i istîzân icâbının icrâsı husûsuna irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü 'l-emrindir. Fî 20 Rebîü'l-âhir sene 306 ve fî 12 Kânûn-ı Evvel sene 304

Ser-kâtib-i hazret-i şehriyârî bende Süreyyâ

SONUÇ

Pertevniyal Vâlide Sultan vakfı, son dönem Osmanlı vakıfları arasında mühim bir yer tutmaktadır. Vakıflarla ilgili Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde bu vakfın dikkat çekici bir yoğunluk ve çoğunluk oluşturduğu görülmektedir. Bunun yanında bu vakfa ait belgelerden bir kısmının Almanya gibi, geçmişte Osmanlı idaresinde kalmamış bir ülkede bulunmasının da ayrı

bir önemi bulunmaktadır. Bu vakfa ait defter ve belgelerin bulunduğu Münih'teki kütüphanede 550 civarında Türkçe el yazması kitap, defter, belge vs. mevcut olup bunların ekseriyeti müellif nüshası veya özellikli nüshalardır. Ayrıca, bu eserlerden özellikle belge ve defterler Osmanlı'nın son dönemlerine ışık tutucu nitelikte görünmektedir.

Ele aldığımız, Pertevniyal Vâlide Sultan vakfına ait iki defter de bu nitelikte olup, vakfa gelir sağlayan yapıların alet-edevatının teminiyle ilgili ayrıntılar vermektedir. Bu defter ve belgeler bu kütüphaneye büyük ihtimalle satın alma veya intikal yoluyla gelmiş gibi gözüke de Avrupa'dan, büyük ihtimalle de Almanya'dan getirilen alet-edevat münasebetiyle bir ticari ilişki yadigarı olarak orada kaldığı da düşünülebilir.

Defterlerden Paşalimanı vapur un değirmeninin tamiri için Avrupa'dan getirilen alet edevata ait olanı, değirmenin vakıf için ne kadar büyük önem taşıdığına işaretlerini vermektedir. Osmanlı arşivlerinde sadece bu değirmenle ilgili yüze yakın belge bulunması ve bunların genellikle isticar, tamir ve âlet-edevât teminine ait olması, değirmen için Avrupa'dan defalarca getirilen âlet-edevât için gümrük muafiyeti bulunması değirmenin sadece vakıf için değil, devlet için de çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu muamelelerin amacı tabii ki vakfın gelirini korumak ve sekteye uğramasını önlenmek olmuştur; fakat yazışmalarda isticar ve tamir konusunda büyük bir titizlik gösterilmesi ve tekitli bir dil kullanılması değirmen üzerindeki koruyucu kanadın büyüklüğünü göstermektedir.

Değirmenin 1885-1915 arasında birçok kez tamir ve ikmalden geçmesi büyük ölçüde deprem ve yangınlardan dolayı olmuştur. Bu değirmenin yanı başındaki beylik ambarlar da vakıf için önemli olup değirmenin deposu olarak önemli bir işlev görmüştür. Zaten tamir için harcanan yüksek meblağ da bunun bir işaretidir.

KAYNAKLAR

- Ataseven, Gülsen-Erdoğ, Ayşegül (1999), "Vakıf ve Kadın", *Tebliğler*, İstanbul.
 - Aydın, M. Akif (1996), "Osmanlı Toplumunda Kadın ve Tanzimat Sonrası Gelişmeler", *Sosyal Hayatta Kadın*, İstanbul.
 - Bragner, Robert (1990), *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar: Hanım Sultan Vakfiyeleri*, trc.
 - Vahit Çabuk-Fethi Kayalı, TTT Vakfı Yayınları, İstanbul.
 - E.J. Brill's First Encyclopaedia of Islam, 1913-1936, Martin Theodoor Houtsma, 1987.
 - Gören, Zeliha, "Vakıflar Kuran Türk Kadınları", *Türk Kadını*, 1/2, 22-24.
 - İyianlar, Arzu (1992), *Valide Sultanların İmar Faaliyetleri*, İÜ SBE Sanat Tarihi BD, Yüksek Lisans Tezi.
 - Yücel, Erdem (1971), "Osmanlı Tarihinde Vakıf Yapan Kadınlar" *Hayat Tarih Mecmuası*, 7/1 Şubat.
- BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) BEO=Bâb-ı Âlî Evrak Odası, Y.MTV=Yıldız Mütenevvi Ma'rûzât, ŞD= Şurayı Devlet, Y.A.RES=Yıldız Resmî Ma'rûzât, MV=Meclis-i Vâlâ, DH.İD=Dahiliye İdare, TS.MA.d= Topkapı sarayı müze arşivi defterleri)
- <http://www.zafersen.com/manset.htm>, "Osmanlı Belge Belge Toplantıyor", 22.01.2006.
- <http://www.pl1872.com/pertevniyal-valide-sultan-kimdir.html> 17 May 2010.